

«Et stort stykke Norge». Virksomme suverenitetstermer og formingen av det norske Antarktis

"A Large Piece of Norway". Sovereignty Terms and the Performing of the Norwegian Antarctica

Jørgen Alnæs

Universitetslektor, Institutt for Journalistikk og Mediefag, OsloMet – Storbyuniversitetet

jorgenal@oslomet.no

Sammendrag

De siste årene har flere geografer pekt på at territorium ikke er noe gitt eller konstant, men en kontinuerlig prosess. I denne prosessen er selvfølgelig språkbruken sentral, selv om dette perspektivet har fått mindre oppmerksomhet i forskningen. Denne artikkelen undersøker nettopp slik språkbruk. Utgangspunktet for artikkelen er ordene norske nyhetsmedier bruker til å betegne det norske kravområdet Dronning Mauds land i Antarktis. Selv om det er fredelige forhold i Antarktis, er den politiske situasjonen uavklart, og det foregår et vedvarende spill om territoriale rettigheter. Artikkelen tar i bruk retorikk og språkhandlingsteori og diskuterer hvordan tilsynelatende nøkterne termer som «norsk» eller «biland» i den aktuelle geopolitiske konteksten også fungerer som performative språkhandlinger med politiske implikasjoner. Slik viser artikkelen hvordan ordene som brukes om et territorium vil påvirke og forme territoriets politiske status.

Nøkkelord

Journalistikk, performativitet, territorium, språkhandlinger, Antarktis

Abstract

As several human geographers have pointed out, territory is not something given or constant, but a continuous process. In this process, the use of language is central, although this perspective has received less attention. This article examines such language use and scrutinizes the notions used by Norwegian news media to describe the Norwegian territorial claim Dronning Maud Land in Antarctica. Even though Antarctica is known as a peaceful continent, the political situation is unsettled, and there is a silent struggle about territorial rights. Applying rhetoric and speech act theory, this article discusses how apparently neutral terms such as “Norwegian” or “dependency” in the actual geopolitical context also will function as performative speech acts with political implications. Furthermore, the article shows how the notions used about a territory will influence and shape the territory’s political status.

Keywords

Journalism, performativity, territory, speech acts, Antarctica

Innledning

Da den norske kongen var på besøk i Antarktis, kunne programlederen i NRKs Kveldsnytt presentere en overraskende kontrovers: «Kongebesøket til Antarktis er viktig markering av Noregs suverenitet i Dronning Maud Land. Det seier justisminister Anders Anundsen. Men kongen på si side ser *ikkje* på dette området som sitt rike» (12.2.2015). Uenigheten ble presentert som en kuriositet, men var likevel hovedpoenget i innslaget. Kongen svarte avvissende på spørsmålet om han så på dette som sitt rike og mente at han var «i utlandet», mens justisministeren hevdet Dronning Mauds land¹ var «et stort stykke Norge».

Utgangspunktet for denne artikkelen er at territorium ikke er noe konstant, men noe som hele tiden er i bevegelse, som reforhandles og langsomt endrer status. I disse prosessene spiller selvfølgelig språkbruken en rolle, både fordi språket brukes i åpen argumentasjon, men også fordi det brukes til å fortelle historier, beskrive forhold og danne forestillinger som knytter et territorium til en gruppe mennesker. Slik vi så av eksemplet over, kan uttrykkene man bruker om territorium, brukes bevisst til å markere eller styrke suverenitet – eller til å stille spørsmål ved den. Men kan slik språkbruk få en virkning uavhengig av om det skulle ligge en tanke bak? Med det norske territorielle kravet i Antarktis som utgangspunkt diskuterer denne artikkelen hvilke mulige virkninger ordene som velges om territorium kan få. Mer konkret undersøker den hvilke termer som brukes om territoriet og diskuterer deretter om disse også kan bidra til å *skape* territoriet. Mens undersøkelsen av termene er empirisk, hviler diskusjonen av de mulige konsekvensene på territorieteori og språkhandlingsteori, samt litteratur om den aktuelle geopolitiske situasjonen.

Analysen er avgrenset til termene som brukes til å si noe om forholdet mellom Norge og Dronning Mauds land i de femten siste årene. Dette er uttrykk av typen vi så i eksemplet over, men gjelder også mer formelle og tilsynelatende nøytrale termer.

Territorium, språk og handling

Som flere geografer har pekt på, må ikke rom forstås som en tom beholder, men som noe sosialt produsert (se for eksempel Lefebvre, 1974/1991; Massey, 1994). En slik forståelse av rom gjelder selvsagt også territorium. I dag forstår vi gjerne territorium som et avgrenset område kontrollert av en gruppe mennesker, men denne forestillingen om at politisk suverenitet er knyttet til land (og dernest mennesker og ressurser), er relativt ny (Elden, 2013). Territorium er altså en menneskeskapt og ikke-absolutt størrelse, forklarer Painter (2010, s. 1094): «necessarily porous, historical, mutable, uneven and perishable». Konsekvensen av dette er at territorium alltid vil være i forandring. Elden kaller det en prosess: «Territory is itself a process, made and remade, shaped and shaping, active and reactive» (Elden, 2013, s. 17). Eller slik Painter formulerer det: «territory is never complete, but always becoming» (Painter, 2010, s. 1095). Å forstå territorium som en prosess betyr ikke bare at det er en prosess som leder fram til etableringen av territoriet. Også det som ved første øyekast kan virke som faste uforanderlige territorier, må forstås som prosesser: De må vedlikeholdes og tilpasses nye sosiale, kulturelle og folkerettslige forhold.

Blant samfunnsgeografer synes det å være bred enighet om at forestillingen om territoriet er en forutsetning for territoriets eksistens. Brighenti (2010) kobler det til Andersons (1996) begrep «forestilte fellesskap» og kaller territorium en «forestilt enhet» som blir til gjennom samhandling. En slik samhandling foregår selvfølgelig også gjennom språk, og

1. I denne artikkelen følger jeg Språkrådets anbefalte skrivemåte av Dronning Mauds land. Norsk polarinstitutt skriver det imidlertid slik: «Dronning Maud Land». Polarinstituttets skrivemåte vil forekomme i flere av sitatene.

liksom Andersons «forestilte fellesskap», vil også territorier bli formet gjennom alle typer kommunikasjon, enten det gjelder eksplisitt argumentasjon eller tekster med helt andre formål. Geografen Claude Raffestin bruker begrepet «mediatorer» om alle mellomledd mellom mennesket og territoriet og hevder det er mediatorene som både muliggjør og begrenser hva som kan territorialiseres (Raffestin & Butler, 2012).

Nettopp den prosessuelle siden ved territorium gjør språkbruken interessant. Territorium er i konstant endring, og selv når det skal opprettholdes, må det argumenteres for det. Slik blir det tydelig at betydning også er en form for overtalelse, slik Burke (1969, s. 72–73) peker på. For den betydningen vi gir området når vi betegner det som territorium, er også et argument for at dette er og skal være nettopp et territorium. Derfor bør også tilsynelatende verdinøytrale og ikke-argumentative omtaler av områder betraktes som politiske handlinger.

Det kan være nyttig å bruke språkhandlingsteori for å belyse språkets konstituerende rolle i etableringen og opprettholdelsen av et territorium. Austin (1975) skiller blant annet mellom *konstativer*, som er ytringer brukt til å påpeke forhold i verden og *performativer*, som er ytringer brukt til å gjøre ting. Mange performativer er knyttet til institusjonell makt: En dommer eller en prest kan i kraft av sin rolle i bestemte situasjoner ytre en performativ språkhandling (som endrer virkeligheten). Men også andre sosiale rammer kan gi performativer legitimitet. Dette innebærer at vi må vite noe om konteksten for å avgjøre om ytringen bare fastslår at noe er slik eller om den forsøker å forandre en gitt situasjon.

Butler (1993) problematiserer Austins kategorier. Hun peker på at konstativer kan ha en performativ effekt også i situasjoner der hensikten kun er å konstatere det som blir oppfattet som et faktum. Hun bruker samtalen i etterkant av en ultralydundersøkelse av et foster som eksempel. Her endres et barn fra et «det» til en «han» eller «hun», «and in that naming the girl is 'girded', brought into the domain of language and kinship through the interpellation of gender» (Butler, 1993, s. 7). Selv om uttrykket «it's a girl» har form som en konstativ språkhandling, er det ifølge Butler ikke en konstativ, men en performativ. Ordene er ikke bare en beskrivelse av barnet, de er også en konstituering av et subjekt (Salih, 2004, s. 4). Slik vil altså konstativer, ifølge Butler, også kunne fungere som performativer.

Med bakgrunn i forståelsen av territorium som noe som hele tiden endres av praksis, blir det derfor relevant ikke bare å spørre om ytringene er sanne eller ikke, men også om de vil kunne påvirke og endre territoriet de omtaler. Austin peker på at en rekke forhold må være til stede for at en ytring skal kunne fungere som en kvalifiserende språkhandling. Både situasjonen og de involverte må oppfylle noen betingelser, for eksempel kan ikke hvem som helst navngi et skip, det kan bare noen bestemte personer og bare under visse omstendigheter (Austin, 1975, s. 12–23). Overført på geografi kan noen mennesker, på vegne av en stat, erklære at et gitt område tilhører staten. Dersom en hvilken som helst borger erklærer at den siste ikke-annekterte delen av Antarktis tilhører hans/hennes hjemland, vil få reagere, men dersom en statsleder gjør det samme, vil det få konsekvenser. Kun det siste vil kunne være en vellykket performativ språkhandling, ifølge Austin. Men Butler vil altså utvide begrepet «performativ», og det som da avgjør om hvorvidt en performativ er vellykket, er rekken av tidligere språkhandling den spiller på:

If a performative provisionally succeeds (and I will suggest that «success» is always and only provisional), then it is not because an intention successfully governs the action of speech, but only because that action echoes prior actions, and accumulates the force of authority through the repetition or citation of a prior or authoritative set of practices. (Butler, 1997, s. 227)

Butler argumenterer altså for at en språkhandling ikke er et isolert øyeblikk, men drar med seg og er en kondensering av tidligere, samtidige og framtidige meninger. Slik kan språkhandlingene være utenfor talerens kontroll (Butler, 1997, s. 14).

Norge og Dronning Mauds land

Situasjonen i Antarktis egner seg godt for å belyse hvordan et territorium kan bli skapt og opprettholdt. Selv om dette området er øde og ugjestmildt, har det store naturressurser og ikke minst en strategisk beliggenhet. Da Norge annekterte Dronning Mauds land i 1939, hadde allerede seks andre land gjort krav på deler av kontinentet. Men disse kravene, inkludert Norges, er det ingen andre land som har anerkjent (utover at de sju i noen grad har anerkjent hverandre). Flere stater har protestert mot at slike krav fremmes og opprettholdes (Hemmings, 2012). USA har også forbeholdt seg retten til å komme med nye krav som kan overlape de allerede eksisterende kravene (Joyner, 2013). Andre økonomisk sterke land, som Kina og Sør-Korea, bruker store summer på å investere i forskningsstasjoner og tilhørende infrastruktur, noe som er en tydelig politisk markering. Posisjoneringen i Antarktis foregår altså med det som polarforskerne Dodds og Nuttall beskriver som «a mixture of statecraft and stagecraft» (Dodds & Nuttall, 2015, s. 14), altså både gjennom materielle investeringer og symbolske handlinger.

I den norske bilandsloven fastslås det implisitt at Dronning Mauds land er nettopp et *biland*: «Bouvet-øya, Peter I's øy og Dronning Maud Land (45° ø.l.-20° v.l.) er underlagt norsk statshøyhet som biland» (bilandsloven, 1930). At disse områdene er underlagt norsk statshøyhet, betyr at de ikke er inkludert i kongeriket, men at de likevel er styrt av Norge (Castberg, 1964, s. 152). Dette er også de to egenskapene ved biland som framheves av norske ordbøker: Biland er underlagt en stats myndighet, men er ikke en del av staten.

Likevel vil det være en overdrivelse å si at Dronning Mauds land styres fra Norge. I 1959, tjue år etter at Norge framsatte sitt krav, ble nemlig Antarktistraktaten underskrevet, blant annet av Norge. Den setter alle nåværende krav til side og gir alle de 53 statene som har signert, rettigheter og forpliktelser på kontinentet. Antarktistraktatens uttalte hovedmål er å sørge for at området er demilitarisert, samt å legge til rette for forskning og forskningssamarbeid. I § 4 slår traktaten fast at de territorielle kravene verken styrkes eller svekkes av traktaten, at de ikke kan utvides og at nye krav heller ikke kan lanseres (Antarktistraktaten, 1959). Dermed verken bekrefter eller opphever den suverenitetskravene. Samtidig gis alle signaturstatene de samme rettighetene, og traktaten lar forskere og teknisk personell flytte seg fritt mellom de ulike områdene. Traktaten gjør altså at kravstater kan handle på bakgrunn av det de ser på som sin suverenitet, mens andre stater kan foreta seg det samme, men da på bakgrunn av Antarktistraktaten. Dette grepet betegnes ofte som bifokalisme, og ifølge Haward (2013) skyldes Antarktistraktatens suksess nettopp denne tvetydigheten. I vår sammenheng er dette viktig. Den tvetydige utformingen av § 4 åpner for to overlappende legitimeringer av samme aktivitet, og dermed for to parallelle forståelser av territoriet, eller for to overlappende territorier. For de fleste stater vil dette være lite problematisk, men for kravstatene er det selvsagt en vesentlig svekking av suvereniteten at alle fremmede borgere har eksterritorialrett og at fremmede myndigheter har rett til å inspisere anlegg og utstyr uten ytterligere begrunnelse (for Norges del er dette en mer utvidet rett enn det norske myndigheter har i Norge).

Sommeren 2015 kom en norsk stortingsmelding om Antarktis som slo fast at kravene opprettholdes og at suverenitetskravene ligger fast, også etter at Norge underskrev Antarktistraktaten (Utenriksdepartementet, 2015). I stortingsmeldingen brukes også «biland» om

Dronning Mauds land. Men er det riktig å bruke denne betegnelsen om et område der Norge har svært liten grad av suverenitet? Det kan være mer fruktbart å bruke betegnelsen «kravområde». «Kravområde» er et lite brukt begrep på norsk, men forekommer mye i den internasjonale Antarktislitteraturen, der det omtales som «claims» eller «claimed territory» (se for eksempel Dodds, 2012).

Landområdene der Norge i større eller mindre grad har territoriell suverenitet, kan altså deles inn i tre nivåer:

1. Kongeriket Norge. Områder der Norge har uinnskrenket suverenitet. Kongeriket er udelelig.
2. Reelle biland. Områder der Norge har suverenitet. Ikke en del av Kongeriket og derfor ikke underlagt prinsippet om udelelighet.
3. Kravområde. Områder der Norge ønsker suverenitet.

Det er liten tvil om at områdene i Antarktis ikke er en del av kongeriket Norge (Castberg, 1964; Smith, 2015). Det er derimot mindre vanlig å skille mellom reelle biland og kravområder og i det norske lovverket skilles det ikke mellom disse. Forskjellene mellom biland og kravområde var likevel årsaken til at regjeringen valgte å dele inn stortingsmeldingene som omfattet Norges biland i to, én om det reelle bilandet Bouvetøya og én om kravområdene i Antarktis, altså Peter 1.s øy og Dronning Mauds land (Utenriksdepartementet, 2015).

Ordene nyhetsmediene bruker om suverenitet

Denne artikkelen skal undersøke de termene som er brukt til å betegne forholdet mellom den norske staten og de norske kravområdene i Antarktis. Jeg ser ikke etter lengre beskrivelser eller utgreiinger, men enkeltord og uttrykk som brukes til å betegne dette forholdet. Slike betegnelser kaller jeg *suverenitetstermer* fordi de kan brukes til å si noe om graden av norsk suverenitet i dette området.²

Jeg har avgrenset undersøkelsen til termene som er brukt i nyhetsmedier. Også juridiske og administrative tekster har selvsagt en betydning i produksjonen og opprettholdelsen av territorium, men her vil jeg undersøke hvordan territoriale forhold artikuleres og diskuteres i offentligheten og hvordan territoriet presenteres for landets innbyggere. Da er tekster fra nyhetsmediene et egnet materiale.

For å finne ut hvilke uttrykk som er i bruk, har jeg søkt i mediearkivet Atekst og i NRKs åpne digitale arkiver. Jeg har søkt på ordene «biland», «kravland» og «kravområde» i ulike bøyningsformer og skrivemåter. Jeg har også søkt på ordene «Norge», «Noreg», «Norges», «Noregs», «Norsk» og «Kongeriket» i kombinasjon med «Antarktis», «Dronning Mauds land» og «Peter 1.s øy». De to siste med ulike stavemåter. For å lete etter andre mulige uttrykk har jeg også søkt på nevnte stedsnavn i kombinasjon med ord som kan være brukt i en redegjøring for suverenitet, for eksempel «territorium» og «tilhøre». Jeg har også brukt søkeord som er mer sjeldne uttrykk, som «koloni» og «sektor».³ Alle treff er undersøkt i sammenhengen de stod i.

2. Når jeg skriver «termer» er det fordi det er det er relativt etablerte språklige uttrykk, altså betegnelser, som er utgangspunktet for undersøkelsene. Det er termene jeg har søkt etter og kategorisert. Det er også undersøkelsen av termene som legger grunnlaget for diskusjonen av tankeinnholdet eller kunnskapsenheten (Suonuuti, 2020) disse uttrykkene referer til. Noen steder bruker jeg «betegnelse» eller «uttrykk» som et synonym for term. Uttrykk bruker jeg også når jeg snakker om uttrykk bestående av flere ord. De gangene jeg skriver «begreper» er det det tankemessige, konseptuelle innholdet jeg diskuterer og ikke det språklige uttrykket.

Jeg har undersøkt tekster i perioden fra 2005 til 2019. Denne perioden er valgt ut fordi norske myndigheter fra 2005 har hatt et økt søkelys på Antarktis: Troll-stasjonen har blitt bygd ut til helårsbase (2005), hundreårsjubileet for Amundsens ekspedisjon ble offisielt markert (2011) og det har kommet en stortingsmelding om Antarktis (2015). I denne perioden er området også besøkt av blant andre dronning Sonja (2005), statsminister Jens Stoltenberg (2008 og 2011) og kong Harald (2015). Jeg har søkt i alle norske papir- og nettaviser som ligger i Ateksts søkebase i den aktuelle perioden, det vil si de fleste norske nyhetsmedier.⁴ Dette betyr at jeg har søkt i alt fra nyhetsartikler i landsdekkende aviser til påskenøtter i lokalaviser. Dermed har jeg kunnet finne nærmest alle tilfeller der man i norske avis-tekster framstiller forholdet mellom Norge og Dronning Mauds land. Det kan forekomme tilfeller jeg ikke har fanget opp, men det er lite sannsynlig at det finnes mange aktuelle tekster der ingen av søkeordene er brukt.

Jeg har funnet seks suverenitetstermer som brukes i mer enn fem tekster. Disse seks er:

1. Kongeriket Norge
2. Norge
3. Norges
4. Norsk
5. Biland
6. Kravområde

Noen av disse lar seg telle, andre ikke. Dette kommer jeg straks tilbake til. Jeg har også funnet noen uttrykk som brukes i færre enn fem artikler, nemlig «sektor», «kakestykke», «kravland» og «et stort stykke Norge». Disse behandles i avsnittet om spesialiserte uttrykk.

Hensikten med denne undersøkelsen er primært å diskutere hvordan ordene som brukes om Dronning Mauds land og relasjonen til Norge artikulere suverenitet. Siktemålet er altså en kvalitativ diskusjon av de betegnelse som brukes, framfor en kvantitativ kartlegging av omfanget. Likevel vil jeg i noen tilfeller si noe om omfanget av bruken.

Termene jeg har funnet kan vi dele inn i spesialiserte uttrykk og uttrykk fra allmennspråket. De spesialiserte uttrykkene er «kongeriket», «biland» og «kravområde». De to første er begreper som er brukt i det norske lovverket og viser til to juridiske nivåer av territoriell suverenitet. «Kravområde» er ikke brukt i det norske lovverket, men brukes i noen grad i fagtekster og i journalistiske tekster. Disse begrepene har liten randsoneuskarphet (Fjeld, 2001), for det er liten tvil om hva de viser til og ikke. Uttrykket «biland» har flere betydninger, det kan også være et stedsnavn eller et etternavn. De spesialiserte uttrykkene er imidlertid brukt i et så lite omfang at det har vært mulig å gå gjennom hvert enkelt tilfelle for å luke ut de tekstene der uttrykket eventuelt brukes til noe annet enn å si noe om norsk suverenitet i Antarktis. Derfor er det også mulig å kartlegge omfanget av bruken av dem. «Biland» fant jeg i 166 tekster og «kravland» fant jeg i 38 tekster. Jeg fant ingen tekster der ordet «Kongeriket» ble brukt i denne formen om Dronning Mauds land, men jeg fant 30 tekster med formuleringer der ordet var delt opp i «Kongen» og «rike». Mer om det under.

Suverenitetstermene fra allmennspråket er «Norge», «Norges» og «norsk». Dette er ord

3. Utover denne redegjørelsen for hvordan jeg har kommet fram til søkeordene, kan det legges til at forfatteren gjennom flere år har undersøkt norske tekster om Antarktis og har god kjennskap til både faglitteratur og journalistikk om området. Denne kunnskapen har vært et nyttig utgangspunkt for å finne aktuelle søkeord.
4. Jeg har holdt de ikke-journalistiske mediene utenfor. Dette gjelder medier som ikke forholder seg til de journalistiske retningslinjene som blant annet er formulert i slikt som i Vær varsom-plakaten, Redaktørplakaten og Tekstreklameplakaten. Informasjonsmateriale fra offentlige og private institusjoner er derfor ikke undersøkt, det samme gjelder blogger og sosiale medier (som heller ikke er søkbart i Atekst).

som er vanligere å bruke i dagligtalen, men som også kan brukes i fagtekster. De er imidlertid vage, og som jeg viser under, kan de både vise til nasjonal-kulturell tilknytning eller juridisk-politisk tilknytning. «Norsk» er i tillegg flertydig, det er som kjent også navnet på et språk og et fag. Uttrykkene fra allmennspråket finnes i et så stort omfang at det ikke har vært mulig å gå gjennom alle tekstene for å sortere ut når de brukes om suverenitet i Antarktis. Derfor har det heller ikke vært mulig å lage en nøyaktig oversikt over hvor ofte de forekommer.

I analysen under vil jeg diskutere de suverenitetsbegrepene som er i bruk, altså de seks termene jeg har funnet over og gi eksempler på bruken av dem. Betegnelser som ikke er brukt om suverenitet i Antarktis – som «koloni», «protektorat», «vasallstat» osv. – er ikke diskutert.

Spesialiserte uttrykk

I de journalistiske tekstene jeg har undersøkt, brukes både «biland» og «kravområde» om områder i Antarktis. Begge disse termene er sjeldne, men forekommer relativt jevnt fordelt i materialet. «Biland» er det vanligste og er som nevnt brukt om Dronning Mauds land eller Peter 1.s øy i 166 tekster, mens «kravområde» er brukt om Dronning Mauds land i 38 tekster. Selv om «biland» er det vanligste, er altså *kravområde* et ikke helt ukjent alternativ. *Kravland* er til sammenlikning svært sjeldent, det fant jeg bare i fem tekster. Det er verd å merke seg at «biland» også brukes om andre områder, om Bouvetøya, om andre staters biland og om Færøyene, Island og Grønland, den gang de var kontrollert av Norge. Dette er med på å etablere «biland» som et romslig begrep om områder som er underordnet en stat, men uten å være en del av staten. «Kravområde» brukes nesten utelukkende om Norges og andre lands territoriale krav i Antarktis.

Både «biland» og «kravområde» signaliserer nokså klart at området det brukes om både har en juridisk eller politisk tilknytning til Norge og at suvereniteten i dette området er svakere enn i hovedlandet. Forskjellen på «biland» og «kravområde» kan derimot være forvirrende.

I lovverket brukes «biland» både om områder der Norge har uinnskrenket suverenitet og om områder der norsk suverenitet er svært begrenset. Slik kan «biland» være flertydig og kan vise til både det jeg har kalt reelt biland og til kravområde. Denne flertydige bruken finner jeg også i de journalistiske tekstene. Forskjellen mellom termene «kravområde» og «biland» er illustrert i figur 1.

Uttrykk	Mulige betydninger
Norsk biland	Underlagt norsk statshøyhet, anerkjent av andre stater
Norsk kravområde	Foreslått underlagt norsk statshøyhet, ikke anerkjent av andre stater

Figur 1.

Biland

Når termen «biland» brukes, er det ofte som en del av en forklaring om statusen til området, slik som i Sunnmørsposten: «Området er norsk biland» (18.11.2014) – og så gjerne med en

påfølgende forklaring. Adresseavisen forklarer for eksempel at «Et såkalt biland er et område som er underlagt norsk statshøyhet, men som ikke er del av riket» (29.6.2005). Eller her fra Sandefjords blad: «Et biland er ikke fullt på høyde, juridisk sett, med de områdene vi har suverenitet over. Norge har tre såkalte biland: – Dronning Mauds land (...)» (28.2.2015). Ofte brukes det også i reportasjer eller tekster om besøk til området, som da Aftenposten fulgte med på Jens Stoltenbergs reise: «Isdåp da sjefen kom til Norges biland» (19.1.2011)⁵.

Ved å kalle Dronning Mauds land et biland gir man det status som en selvstendig enhet med bestemte egenskaper og med grenser mot noe som ikke er biland. Dermed framstår det også som mer naturlig og avklart. Å kalle det et krav eller et kravområde vil derimot framheve at dette er noe uavklart og at både grenser og juridisk status ikke er definerte: «[...] helt øst i det norske kravområdet Dronning Maud Land», skriver Klassekampen (23.11.2017).

Kravområde

Valget mellom ordene «biland» og «kravområde» er også valget mellom to forskjellige politiske synspunkt. Kaller man Dronning Mauds land et «biland», vil man automatisk slutte seg til det synet som forfektes av norske myndigheter, nemlig at dette er et område som bør tilhøre Norge, men som er underlagt andre bestemmelser i Antarktistraktatens levetid. Kaller man det et «kravområde», mener man dette er et område der Norge ønsker suverenitet, men ikke har det. De ulike suverenitetstermene viser til ulike grader av suverenitet. Brukt om områdene i Antarktis, vil de også representere ulike syn på dette områdets status. Men de vil ikke bare være konstativer som slår fast hva slags status området (ifølge avsenderen) har, de vil også være performativer som påvirker dette områdets status. Når vi sier at noe er norsk, så blir det mer norsk.

Det finnes noen alternative måter å karakterisere dette som et krav, nemlig ved å bruke metonymene «kakestykke» eller «sektor». «[D]riftige oppdagere og hvalfangst var også med på å sikre Norge et stort 'kakestykke' i Antarktis», skrev Klassekampen 4.1.2018. «Kakestykke» er brukt andre ganger også, både med og uten anførselstegn. Også Aftenposten har brukt metonymet: «At Norge og seks andre land har tatt hvert sitt 'kakestykke', er omstridt» (1.12.2009). «Kakestykke» kan være en nøytral beskrivelse av den geometriske formen kravområdet har når det er tegnet inn på et kart. «Kakestykke» et metonym siden omrisset av området, som altså har form som et trekantet kakestykke, får representere området i sin helhet. Men «kakestykke» har også en metaforisk betydning. I alle disse eksemplene spiller nemlig teksten også på at «kakestykke» gir konnotasjoner til tilegnelse og til en viss grad til grådighet, blant annet gjennom allusjonen til uttrykket «sikre seg sin del av kaka». Samtidig sier faktisk ikke uttrykket «kakestykket» noe om hvilket juridisk forhold Norge har til dette området.

En annen måte å betegne den fysiske formen på kravområdet på, er å bruke «sektor»: «[...] hvorav Fimbulisen er den største i norsk sektor», skriver Nordlys (7.2.2014). Bergensavisen forteller at «Aleksander Gamme leder en ekspedisjon til Dronning Maud Land, Norges sektor i Antarktis» (16.12.2013). Mens det ligger en forsiktig kritikk i uttrykket «kakestykke», ligger det en forsiktig fornorsking i uttrykket «sektor», siden «norsk sektor» ofte betegner en del av Nordsjøen som er uomstridt norsk i tillegg til at ordet konnoterer noe som er presist og avklart. Jeg har funnet «kakestykke» og «sektor» i mindre enn fem tekster

5. I den nevnte artikkelen fra Aftenposten redegjøres det for forholdet mellom Kongeriket og biland, samtidig som det antydes at dette bare er formaliteter. For en grundigere analyse, se Alnæs (2017).

hver, og en skal derfor være forsiktig med å påpeke en tendens. Det kan likevel se ut som om «kakestykke» brukes i sammenhenger som poengterer at dette er en prosess, mens «sektor» brukes i sammenhenger som beskriver noe som er konstant, noe som samsvarer med konnotasjonene nevnt over.

Kongeriket

Den siste av de spesialiserte suverenitetstermene jeg skal diskutere, ligger i grenselandet mellom spesialisert uttrykk og mer alminnelig språkbruk. For selv om «Kongeriket» er et begrep med et juridisk avklart innhold, har jeg ikke funnet noen tekster som *eksplisitt* slår fast at et område i Antarktis er del av kongeriket. Det jeg derimot har funnet, er formuleringer som alluderer til begrepet «kongeriket» og implisitt inkluderer Dronning Mauds land i kongeriket. Alle disse tekstene er publisert i forbindelse med én enkelthendelse, nemlig den norske kongens reise til Dronning Mauds land. «Kongen har aldri tidligere besøkt denne delen av sitt rike», het det i en NTB-melding (10.2.2015), gjengitt i blant annet Dagbladet, Stavanger Aftenblad, TV 2 og Adresseavisen. Tilsvarende formuleringer dukket opp andre steder: «Her kan kong Harald (78) for første gang speide utover en del av sitt rike han aldri har sett før, på et kontinent som ingen norsk konge har besøkt før», skrev seher.no (31.12.2015). «Om kongen ikke har besøkt denne delen av sitt rike før, så er han ikke ukjent med eksotiske reisemål», skrev NTB i en annen melding, gjengitt blant annet i Nationen (9.2.2015), Drammens tidende (9.2.2015) og Aftenposten (8.2.2015). I NRK måtte Kongen selv svare på spørsmålet om han så på dette som sitt rike. De to nevnte formuleringene dukket opp i 30 avisartikler i løpet av en fireukersperiode.

Kongens rike er et sjeldent uttrykk i dagligtalen og i nyhetsmediene. Det virker formelt og gammelmodig. Når det plutselig dukker opp så hyppig, har det selvsagt noe med situasjonen som beskrives å gjøre, men neppe fordi situasjonen nødvendiggjør bruk av uttrykket, det er heller slik at situasjonen muliggjør bruken av en pussig og humoristisk vending. Formuleringen «Kongens rike» kan fortolkes på minst to måter. Den kan leses som en omskrivning av den juridiske termen «kongeriket Norge», slik at man rett og slett har byttet ut «kongeriket Norge» med «Kongens rike». Men formuleringen kan også forstås slik at «Kongens rike» helt enkelt betyr Norge. Denne siste fortolkningen forutsetter altså at man ikke vet forskjellen på de ulike nivåene av territoriell suverenitet.

Enten «Kongens rike» forstås som kongeriket Norge eller Norge, vil uttrykket i denne sammenhengen kunne leses som en leken og kanskje ironisk formulering. På samme måte som når uttrykk som «mine herrer» eller «herskapet» brukes muntlig i uformelle sammenhenger, kan «Kongens rike» forstås som en formulering som er morsom fordi det er et høytidelig og litt gammelmodig uttrykk. Slik kan formuleringen «Kongens rike» fungere både som et skråblikk på det faktum at Kongen reiser til Dronning Mauds land og som en påpeking av det formalistiske ved internasjonale lover og traktater.

Noen lesere vil kunne lese ytringen «Kongen har aldri tidligere vært i denne delen av sitt rike» som om den inneholder implikaturen «Dronning Mauds land er en del av kongeriket». Denne påstanden vil være feil, enten man legger norsk lov eller Antarktistraktaten til grunn. Jeg tror imidlertid de fleste lesere vil forstå ytringen som en elegant måte å si at «Kongen har aldri tidligere vært i denne delen av Norge». Også her er en av implikaturene i ytringen påstanden «Dronning Mauds land er en del av Norge». Hvorvidt dette samsvarer med de folkerettslige forholdene, avhenger av hvilket av Norge-begrepene man legger til grunn. Dette skal jeg diskutere nærmere i neste underkapittel.

Selv om termene jeg har diskutert så langt er nokså entydige, er de altså brukt på en måte som ofte sår tvil om det egentlig er riktig å bruke dem til å betegne det de gjør.

Uttrykk fra allmennspråket

Jeg skal nå diskutere *Norge*, *Norges* og *norsk* brukt som betegnelser om Dronning Mauds land. Alle de tre termene er i bruk om dette området. Uttrykkene er imidlertid flertydige, og deres betydning vil være helt avhengig av konteksten de står i. Når «Norges» settes sammen med «forskningsstasjon» er det ingen påpekning av territoriell suverenitet, men settes det sammen med «biland» vil det være det. Og mellom disse ytterpunktene finnes en rekke varianter. Ofte vil også den tekstuelle konteksten utover setningsnivået være avgjørende for hvordan ordene kan forstås. Det er derfor vanskelig å telle og kategorisere disse termene. Også i artikler om Antarktis og Dronning Mauds land, kan de brukes til helt andre ting enn å si noe om suverenitet. For å illustrere hvordan disse termene brukes, har jeg valgt å se nærmere på tre tekster. Kriteriene for utvelgelsen var at det skulle være et større nyhetsoppslag med et av disse uttrykkene i tittelen og de skulle være fra tre ulike nyhetsmedier med et nasjonalt nedslagsfelt. Slik er dette tekster av en viss synlighet. Siden utvalget ikke tar utgangspunkt i et kvantifiserbart materiale, er det imidlertid vanskelig å slå fast hvor representative tekstene er. Likevel vil jeg gi noen eksempler på andre tekster fra materialet hvor disse termene brukes på tilsvarende måte.

Norge

Da Jens Stoltenberg reiste til Dronning Mauds land i 2008, brukte *Vårt Land* tittelen «Et stort stykke Norge», først i nettavisa (19.1.2008) og to dager seinere (21.1.2008) på førstesiden av papiravisa. På forsiden var en smilende Stoltenberg avbildet på vei ut av et telt med polarlandskap i bakgrunnen. Ingressen forteller «Norges besittelser i Antarktis er sju ganger større enn fastlands-Norge. Dronning Maud Land fikk i helgen besøk av en norsk statsminister for første gang.» Bildet og ingress legger altså opp til at Dronning Mauds land er «Et stort stykke Norge». Og selv om ingressen skiller mellom fastlands-Norge og Norges besittelser, må tittel og ingress helt bokstavelig forstås som at Norge er et overordnet begrep som inkluderer alt sammen. I saken inne i papiravisa brukes ikke ordet Norge, men flere steder i teksten (som er en NTB-sak) går det fram at suvereniteten her er svakere eller under press. Tittelen i avisa er for eksempel «Markerer revir», og i ingressen står det at Stoltenberg «markerte Norges interesser». Det går altså klart fram av forside og av selve saken at det geopolitisk og juridisk er noen forskjeller på de ulike delene av «Norge», selv om dette ikke diskuteres eksplisitt. Tittelen på forsiden har imidlertid en form som kan signalisere at engasjerende språkbruk akkurat her har godt på bekostning av presisjon. Dette kommer jeg straks tilbake til.

Det finnes noen andre formuleringer som likner på *Vårt Lands* forside-tittel. *Vårt Land* brukte for eksempel den samme tittelen i nettavisa to dager seinere, på en annen sak fra Dronning Mauds land. *Aftenposten* har brukt tittelen «Et viktig stykke Norge» (23.1.2009) og i innledningen til denne artikkelen viste jeg til hvordan en justisminister slo fast at Dronning Mauds land var «et stort stykke Norge». Disse formuleringene kan leses som allusjoner til reklameslagordet «Et lite stykke Norge», brukt om Freia melkesjokolade. Slagordet, og flere av de ulike reklameinnslagene det er en del av, ønsker å etablere sjokoladen som en vesentlig del av det norske. Dette er noe de ulike avistitlene, samt justisministerens utsagn, spiller på. I *Vårt Land* kan tittelen også oppfattes som en påpekning av det pussige i at dette faktisk skal være en del av Norge. Dermed brukes «Norge» på en måte som spiller på det underlige, på bruddet med vanetenkningen og på det som muligens er ment å virke paradoksalt i at Norge også ligger i Antarktis. Det kan vi finne i liknende titler, som «Til Antarktis for å nå toppen av Norge» (*Adresseavisen*, 7.12.2011). Sannsynligvis vil de fleste lesere oppfatte det som om journalistene bevisst tøyser begrepet og bruker et «Norge»-begrep som

er mer romslig enn det man vanligvis opererer med. Men samtidig som tekstene påpeker det snodige i dette, vil disse formuleringene også slå fast at det er sånn, at dette faktisk er en del av Norge.

Det kan kanskje virke overraskende, men på norsk er faktisk den geografiske betegnelsen *Norge* flertydig. I dag brukes «Norge» både om den norske staten, om det norske folket og om de norske landområdene.⁶ Her skal jeg altså konsentrere meg om varianter av den siste betydningen. At det geografiske området som ligger langs kysten, vest for Sverige og Finland kalles Norge, vil de fleste være enige om. Det samme gjelder de nærmeste øyene. Dette området kalles i noen sammenhenger fastlands-Norge eller hovedlandet (Andenæs & Fliflet, 2006)⁷. I en del sammenhenger vil Svalbard og Jan Mayen inkluderes i begrepet «Norge». Denne forståelsen av «Norge» er identisk med det «kongeriket Norge» omfatter. Litt sjeldnere vil Bouvetøya, Peter 1.s øy og Dronning Mauds land være en del av det som kalles Norge. Vi kan altså grovt sett dele inn i tre «Norge»-begreper, altså tre geografiske størrelser som «Norge» viser til. «Norge» er altså et tøyelig begrep med et stort bruksområde. Dette er illustrert i figur 2.⁸ Når termen *Norge* er flertydig, vil også termene *Norges* og *norsk* være det. De kan vise til et forhold til et av de geografiske Norge-ne, til det norske folk eller til den norske stat. Hvilke av disse relasjonene betegnelsen «Norge» viser til, burde avhenge av konteksten, men det er ikke alltid klart.

Uttrykk	Mulige betydninger
Norge	Hovedlandet, også kalt fastlands-Norge. I det følgende vil jeg kalle denne betydningen <i>Norge (1)</i> .
	Hovedlandet samt øyene i Arktis (Svalbard, Bjørnøya, Jan Mayen). Denne betydningen vil jeg kalle <i>Norge (2)</i> .
	Hovedlandet, samt områdene i Arktis og Antarktis (Svalbard, Bjørnøya, Jan Mayen, Bouvetøya, Peter 1.s øy og Dronning Mauds land). Denne betydningen kaller jeg <i>Norge (3)</i> .

Figur 2.

Norges

10. april 2018 kunne Aftenposten fortelle om «Norges minst utforskede fjell» i en tittel på forsiden av papiravisa. Tittelen gikk over den øverste fjerdedelen av siden og var ledsaget av et bilde av noen forrevne fjell, men uten bildetekst eller ingress. Noen lesere vil nok oppfatte disse fjellene som fremmedartede, men utfra bildet er det ikke åpenbart at de ligger utenfor fastlands-Norge. På seksjonsforsiden fulgte avisa opp med tittelen «Nå skal Norges mest spektakulære fjell utforskes». Fortsatt med et bilde av samme karakter og uten forklarende tekst. Saken inne i avisa ligger under temasidene «Viten» og hadde tittelen «Norges minst utforskede fjell». På bildet, som går over to sider, ser fjellene enda mer eksotiske ut. Titlene vil nok vekke nysgjerrighet, nettopp på grunn av denne lille motsetningen mellom at dette skal være norsk og at bildet viser noe som ser unorsk ut. Men mens titlene jeg har diskutert

6. Skillet mellom Norges stat, folk og landområde har jeg hentet fra Aschehoug (1891).

7. Hver gang Jostedalsbreen kalles Norges største bre, er det denne betydningen av Norge som brukes; Austfonna på Svalbard er nemlig vesentlig mye større.

8. Det er verdt å merke seg at Norge kan brukes om noe som er mindre enn kongeriket Norge, nemlig Norge (1), noe som er likt, nemlig Norge (2) og noe som er større, nemlig Norge (3).

over har trekk som gjør at en leser kan tolke dem som bevisst vittige og med et mulig ironisk drag, er det ingen slike signaler i Aftenpostens oppslag. Ingressen i saken repeterer at dette fjellet tilhører Norge: «Fire geologer er tilbake fra Antarktis med 500 kg stein i bagasjen. Målet er å avsløre hemmelighetene til vårt sørligste fjell.» Det er disse geologene som har skrevet artikkelen og den handler stort sett om bergarter og fjellkjeder og svært lite om suverenitet. Tidlig i brødteksten kalles dette for «Norges mest spektakulære og uutforskede fjell», men dette er eneste gangen ordet «Norges» brukes, og teksten handler stort sett om hvorfor dette fjellet er interessant fra et geologisk synspunkt. Så, i tredje siste avsnitt, kommer det fram at suvereniteten er uavklart og må markeres: «Geologisk kartlegging, i likhet med topografisk kartlegging, er en nasjonal oppgave, og i Antarktis-sammenheng kan det betraktes som en måte å vise fortsatt interesse i kravområdet.» Brødteksten legger altså ikke vekt på om dette er norsk eller ikke. Også en faktaboks omtaler suverenitetsspørsmålet i uklare ordelag ved å si at området ble annektert av Norge i 1939 og at Antarktis forvaltes «i et internasjonalt fellesskap under Antarktistraktaten». Mens det *norske* ved disse fjellene er et hovedpoeng i de tre titlene, er det altså underordnet i resten av saken. Og når det først kommenteres, kommer uklarhetene ved suverenitetsspørsmålet fram.

Dette er ikke første gang fjell i Antarktis kalles norske. Fjelltoppen Jøkulkyrkja (i Antarktis) omtales flere ganger som «Norges høyeste», for eksempel i Stavanger Aftenblad (3.12.2011), dn.no (15.11.2013), NRK.no (5.12.2013) og Se og Hør (2.7.2019). Men Dagbladet tar et forbehold når de forteller om å «bestige 'Norges' høyeste fjell» (5.5.2018).

De to ordene «norsk» og «Norges» har et overlappende betydningsområde. «Norges statsminister» viser til den samme personen som «norsk statsminister» på samme måten som «Norges nasjonalsang» viser til den samme sangen som «den norske nasjonalsangen». Men de to termene kan også vise til litt ulike ting. Begge viser til at noe på en eller annen måte har tilhørighet til Norge, men ofte viser *norsk* til en nasjonal og kulturell tilhørighet, mens *Norges* viser til en juridisk og politisk tilhørighet. *Norsk* er en videre kategori og kan brukes i de fleste tilfeller der vi bruker *Norges*. Men det er ikke omvendt, bruker vi *norsk*, kan det ikke alltid byttes ut med *Norges*. Bruken av *norsk* og *Norges* er illustrert i figur 3.

Uttrykk	Mulige betydninger
Norges	Juridisk-politisk tilhørighet
Norsk ¹	Nasjonal-kulturell tilhørighet

Figur 3.

¹Det er betydningene til adjektivet *norsk* jeg diskuterer her, ikke betydningene til substantivet (som er det norske språket).

Denne overlappingen gjør det vanskelig å finne eksempler der *norsk* og *Norges* er betydningsskillende. Som regel er det derfor konteksten og vår bakgrunnskunnskap som avgjør hva slags tilhørighet vi oppfatter at de to termene viser til. Det er få som tror at «de norske områdene i Amerika» tilhører Norge. Her viser «norsk» til en nasjonal-kulturell tilhørighet.

Samtidig kan «norske områdene» i andre sammenhenger understreke det motsatte, at noe ligger innenfor kongeriket Norges grenser og derfor har en juridisk-politisk tilhørighet til Norge. 11. desember 2015 fortalte NRK at toppunktet på Halti, Finlands høyeste fjell, «ligger på norsk område». Her viser norsk til en juridisk-politisk tilhørighet og her kunne man byttet ut uttrykket «norsk område» med «Norges område» uten at betydningen ville endret seg nevneverdig. Når vi leser om disse to norske områdene, må vi altså bruke mer enn vår språklige kompetanse for å skjønne hva slags tilhørighet «norsk» viser til. På samme måte må vi bruke kunnskapen vår om noe utenfor språket, nemlig sport, for å vite at en norsk landslagsspiller er norsk på en annen måte enn det en norsk landslagstrener trenger å være. *Norsk* er derfor et flertydig uttrykk og har det som med semantikkens termer kalles relativ betydning. Betydningen til ordet avhenger av det ordet det «står til» eller beskriver (Kristoffersen, Simonsen & Sveen, 2008).

Når vi skal vurdere hva slags tilhørighet *Norges* og *norsk* viser til, må vi altså bruke både vår lingvistiske og kulturelle kompetanse (i tillegg må vi lese konteksten). Men når det er steder eller landformasjoner i Antarktis det snakkes om, blir dette komplisert, for dette vet de fleste lite om, og som vi har sett, hersker det forvirring om hva slags tilhørighet disse områdene har til Norge.

Norsk

«Verdens kaldeste sted er norsk!» skrev Dagbladet i en tittel 9. desember 2013. Tittelen stod i en blå sirkel til venstre på siden. Øverst på siden stod i tillegg tittelen «BRRRRRRR!». Dermed er det signalisert nokså klart at dette er en uhøytidelig nyhetssak. Illustrasjonene, som består av en tegning av et termometer samt kulderekorden rammet inn av istapper, har den samme dramatisk-humoristiske tonen. Ingressen forteller: «Verdens nye kulderekord er satt på det norske bilandet Dronning Maud Land, ifølge forskere.» Bildeteksten slår også fast at dette er en «Norsk verdensrekord». Men heller ikke i denne saken får det norske ved dette området mye plass i brødteksten. Utover ingressen og bildeteksten nevnes ikke tilknytningen til Norge. Derimot kommer det fram at målingen er gjort av amerikanske forskere og at Japan har en forskningsstasjon på Dome Fuji, der målingen er gjennomført. Mens Vårt Lands titler hadde et svakt trekk av ironi, har altså denne saken en sterk betoning av det kuriøse og spektakulære. Med utgangspunkt i kontekstene kan titlene i de to avisene leses som lette overdrivelser som kanskje ikke skal tas helt bokstavelig. I Dagbladet, og i noen grad i Vårt Land, signaliserer konteksten at her er antakelig kravene til engasjerende språkbruk viktigere enn kravet til presisjon (Roksvold, 1989). Selv om lesere flest ikke kjenner kravene til godt nyhetsspråk, vil de være klar over at pussige og mindre alvorlige nyheter kan omtales i en annen form enn andre typer nyheter.

Likevel, selv om det er brukt som en spissformulering, er det ikke tvil om at «norsk» knytter Dronning Mauds land til Norge. Spørsmålet er om «norsk» her viser til en nasjonal-kulturell eller en juridisk-politisk tilhørighet. Forstås «norsk sted» som noe som har en tilknytning til nordmenn eller norsk kultur og historie, eller noe som er en del av Norge eller et norsk biland? Det er ikke noe entydig svar på dette. På den ene siden står «norsk» her til sted, og siden et sted vanligvis er noe som knyttes nettopp til kultur og historie, vil det kanskje gjøre den nasjonal-kulturelle betydningen mest plausibel. På den andre siden er ikke dette stedet særlig norsk i den nasjonal-kulturelle betydningen. Her har det knapt nok vært en nordmann, det er ingen kjente fortellinger om nordmenn fra denne delen av Antarktis. Stedet har derimot en historie i Japan, slik det kommer fram i Dagbladets artikkel.

Kulderekorder i Dronning Mauds land er omtalt flere steder: Både Aftenposten (17.1.2014), Avisa Nordland (16.1.2016), Fædrelandsvennen (29.12.2016) og ABC Nyheter

(9.12.2013) har beskrevet en kulderekord i Dronning Mauds land som «norsk». Det er også mange eksempler på at «norsk» brukes om Dronning Mauds land i sin helhet. Dagbladet pluss skrev at «Kongen satte sine bein på norske Dronning Maud Land i Antarktis» (21.2.2017), og NRK skrev: «Dei drog ut til kysten av det norske området Dronning Maud Land» (NRK, 9.3.2017). I hvilken grad *norsk* kan forstås som juridisk-politisk eller nasjonal-kulturelt, avhenger av hvilket substantiv som brukes om Dronning Mauds land. Dermed kan to uttrykk som inneholder «norsk» og noe som viser til Dronning Mauds land, ha helt ulik betydning. Flere ganger kalles Dronning Mauds land «det norske området». Som jeg har vært inne på, er uttrykket «norsk område» uklart, idet det kan ha både en nasjonal-kulturell og en politisk-juridisk betydning. Og mens nordmenn flest vet at Norge ikke har territorielle krav eller besittelser i Amerika, så er dette langt mer uklart i Antarktis, og dermed blir formuleringer som omtaler Dronning Mauds land som «norsk område», noe som kan forstås på begge de nevnte måtene.

Om man i ytringen «Det norske området i Antarktis» bytter ut «området i» med «delen av» eller «biten av» er det ikke like uklart lenger. Da vil ikke «norsk» vise bare til en nasjonal-kulturell tilhørighet, men det vil også kunne vise til en juridisk-politisk tilhørighet. Dette fordi substantivene *biten* og *delen* ofte viser til at noe nettopp har en bestemt tilhørighet til én aktør: «(...) de ulike stasjonene på den norske delen av Antarktis», skriver Aftenposten (20.9.2015). Samme formulering brukes av NRK: «(...) Dronning Maud Land, som er den norske delen av Antarktis» (9.3.2017).

Eksemplene viser at det i mange tilfeller tas for gitt at Dronning Mauds land tilhører Norge. I en del tilfeller er det uklart om «norske» viser til juridisk-politisk eller nasjonalkulturell tilknytning. Siden Dronning Mauds land vanligvis omtales som om det har en juridisk-politisk tilknytning til Norge, mener jeg at når det omtales som norsk vil denne fortolkningen, altså at Dronning Mauds land er juridisk bundet til Norge, være den mest plausible.

Performative språkhandlinger og ekkoeffekten i nyhetsmediene

Et nokså tydelig trekk i ordbruken jeg har sett på er at Dronning Mauds land ofte beskrives med en sterk politisk og juridisk tilknytning til Norge. Et annet trekk er at flere av formuleringene er flertydige, og flere av dem kan fortolkes i ulike retninger avhengig av leser og kontekst. En tredje, men ikke like klar tendens, er at flere av ytringene framhever det kuriøse i at et område på motsatt side av jorda skal være en del av Norge. Det er imidlertid ikke åpenbart hvordan denne betoningen skal oppfattes.

Om ikke språkbruk alene kan sikre Norge suverenitet, synes det å være bred enighet om at språkbruk er en av flere løsninger for å sementere de territorielle kravene (Dodds, 2011; Dodds & Nuttall, 2015). At Norges justisminister presiserer at dette er «et stort stykke Norge», er utvilsomt et resultat av dette. Når uttrykkene «et stort stykke Norge», «Norge» eller «norsk» brukes om området av journalister, er det vanskeligere å avgjøre hvorvidt dette er hensiktsbestemt språkbruk eller om det bare er gjengse skrivemåter som er adoptert.

Hver for seg har ikke ytringene som kaller Dronning Mauds land for norsk territorium, så store konsekvenser. Det er når de inngår i et mønster at de blir virkningsfulle. For når hver og en av dem henviser til tilsvarende og beslektede ytringer, gir de enkelte ytringene hverandre legitimitet. Som Butler (1997) peker på, er det en slik repetisjon som gjør at den performative språkhandlingen er vellykket; det er i konteksten av tilsvarende formuleringer at en konstativ språkhandling blir performativ. Et utsagn om at Norges høyeste fjell ligger i Antarktis, ville virket underlig og fått få konsekvenser om det ikke hadde vært et av de siste i en lang rekke av ytringer som slår fast at Dronning Mauds land er en del av Norge. Slik blir

ordene som brukes om territoriell suverenitet ikke konstateringer av forhold i virkeligheten, men de er med på å konstituere disse forholdene. Nyhetsmedienes egenart gjør at enkeltuttrykk kan gjentas som et ekko nettopp fordi mediene er periodiske og fordi de dekker de samme hendelsene parallelt. Formuleringene om at en kulderekord fra Antarktis er «norsk» og at «verdens kaldeste sted er norsk», er mange fordi de kan gjentas på ulike steder og til ulike tider. Slik har nyhetsmediene en egen måte å skape en ekkoeffekt på, og i denne ekkoeffekten ligger det altså en makt til å naturalisere. Da Kongen fikk spørsmål av NRK om han så på Dronning Mauds land som sitt rike, var formuleringen allerede etablert gjennom gjentakelser i flere medier dagene i forveien.

Men i gjentakelsene og reformuleringene ligger det også en mulighet til bearbeiding og justering. Det mest iøynefallende er hvordan tilknytningen til Norge overdrives, og denne overdrivelsen har nærmest etablert seg som en sannhet. Men parallelt – og ofte samtidig – framheves det pussige og kuriøse ved at disse områdene er norske. Det siste er det vanskelig å trekke noen bastante slutninger om, og de ulike formuleringene vil antakelig oppfattes nokså ulikt, både avhengig av sjanger og situasjon, men også av leser. Noen ganger kan det virke som om det humoristiske er betonet for å påpeke det formelle i lover og traktater, som i bruken av «Kongens rike». Andre ganger kan framhevingen av det norske være en understreking av en ambivalent nasjonalisme: Det er en feiring av norsk overlegenhet, men med en dose selvironi knyttet til feiringen. Dette mener jeg vi finner i titler som «Verdens kaldeste sted er norsk». Slik kan altså framhevingen av at dette er norsk, i noen tilfeller forstås både som en nasjonalisme og som en karikering av denne nasjonalismen.

Fornorskingsdiskursen er altså ikke fullstendig dominerende. Det finnes noen brudd og uklarheter og en kime til kritikk. Men i hvilken grad kritikken er intendert og også i hvilken grad den blir oppfattet som det, er vanskelig å si.

De fleste av enkelttytringene jeg har undersøkt her, spiller på hverandre og virker sammen. Men de inngår også i et mønster av medietekster om norske rettigheter i Antarktis der andre lands historie, interesser og tilstedeværelse både i Antarktis og i Dronning Mauds land tones ned, mens Norges rolle løftes fram, og norske rettigheter naturaliseres (Alnæs, 2017; Alnæs & Simonsen, 2016)

Den geopolitiske retorikken

Alle kravstatene i Antarktis markerer suverenitet ved å bygge baser i sitt kravområde, navngi landformasjoner, tegne kart, reise minnesmerker og generelt bidra til å skape og vedlikeholde nasjonale historier knyttet til området. Det er dette Dodds (2011) kaller «sovereignty performance». Mens noen slike suverenitetsmarkeringer er synlige utad, for eksempel installasjoner, minnesmerker og restaurering av fortidsminner, er noen mer rettet innover mot eget folk. Det er ingen grunn til å tro at det norske aviser skriver om Antarktis, i nevneverdig grad leses av folk i andre land. Men det er liten tvil om at det påvirker hvordan nordmenn tenker om Antarktis og dermed hvordan Norge handler i Antarktis. Edward Said har flere ganger vist hvordan fiksjons- og sakprosaetekster har spilt en rolle i annekteringen og tilegnelsen av fremmed land, ikke minst ved at tekstene har legitimert disse handlingene: «[T]he enterprise of empire depends upon the *idea of having an empire* [...], and all kinds of preparations are made for it within a culture» (Said, 1993, s. 11).

I sin teori om «termenistic screens» formulerer Burke nokså tydelig hvordan språkets kategorier legger premissene for observasjon og tenkning: «In brief, much that we take as observations about 'reality' may be but the spinning out of possibilities implicit in our particular choice of terms» (1966, s. 46). Disse tankene ligger ikke langt unna Raffestins tese

om at territoriets begrensning er «mediatorenes» begrensning (Raffestin & Butler, 2012). Hvordan vi snakker om et område vil få konsekvenser for hvordan vi tenker om området. Og det norske myndigheter foretar seg i og med Dronning Mauds land, er selvfølgelig en konsekvens av hva nordmenn tenker om akkurat dette området. Som en illustrasjon kan vi tenke oss en situasjon der Dronning Mauds land vanligvis ble omtalt som «kravområde», og at vi oftere kunne støte på uttrykk som «krav», «kakestykke» og «sektor». Da ville antagelig veien til en debatt om hvorvidt kravet skal opprettholdes eller ikke, vært kortere; vi ville sannsynligvis støtt på argumenter for at det skulle være slik, men også for at det ikke skulle være slik. En slik debatt *kunne* ha ført til at Norge tonet ned arbeidet med å markere suverenitet, og på sikt kunne det også ført til forslag om å frasi seg suvereniteten. Slik vil måten dette området omtales på, åpne og lukke dører for hvordan nordmenn skal forholde seg til det og hva norske myndigheter skal foreta seg.

Formuleringene jeg har diskutert i denne artikkelen, viser at en type språkbruk i en bestemt kontekst får geopolitiske konsekvenser. Dette er ikke språkbruk som i tradisjonell forstand har til hensikt å påvirke, men i en geopolitisk kontekst kan ikke formål og påvirkning snevres inn til eksplisitte ønsker om å endre status quo. Suverenitetstermene bearbejder, påpeker og styrker suvereniteten i en geopolitisk situasjon der territorier hele tiden er i bevegelse.

Referanser

- Alnæs, J. (2017). The Prime Minister of Antarctica: entrenching territory through journalistic travelogues. *Studies in Travel Writing*, 21(4), 403–418. <https://doi.org/10.1080/13645145.2017.1420408>
- Alnæs, J. & Simonsen, A. H. (2016). Den nyttige taperen. Scotts plass i norske nyhetsmediers fortellinger om erobringen av Sørpolen. *Norsk medietidsskrift*, 23(1), 2–19. <https://doi.org/10.18261/issn.0805-9535-2016-01-02>
- Antarktistraktaten (The Antarctic Treaty) (1959). Washington, D. C. Hentet fra: <https://www.ats.aq/e/key-documents.html>
- Andenæs, J. & Fliflet, A. (2006). *Statsforfatningen i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Anderson, B. (1996). *Forestilte fellesskap*. Oslo: Spartacus.
- Aschehoug, T. H. (1891). *Norges nuværende Statsforfatning. Første bind*. Christiania (Oslo): P. T. Mallings Boghandels Forlag.
- Austin, J. L. (1975). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Bilandsloven (1930). «Lov om Bouvet-øya, Peter I's øy og Dronning Maud Land m.m.» LOV-1930-02-27-3. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1930-02-27-3>
- Brighenti, A. M. (2010). «On territorology: Towards a general science of territory.» *Theory, culture & society*, 27(1), 52–72. <https://doi.org/10.1177/0263276409350357>
- Burke, K. (1966). *Language as Symbolic Action. Essays on Life, Literature and Method*. Los Angeles: University of California Press.
- Burke, K. (1969). *A Rhetoric of Motives*. Los Angeles: University of California Press.
- Butler, J. (1993). *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*. New York og London: Routledge.
- Butler, J. (1997). *Exitable Speech. A Politics of the Performative*. New York og London: Routledge.
- Castberg, F. (1964). *Norges Statsforfatning. Bind 1*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dodds, K. (2011). Sovereignty watch: claimant states, resources, and territory in contemporary Antarctica. *Polar Record*, 47(3), 231–243. <https://doi.org/10.1017/S0032247410000458>
- Dodds, K. (2012). *The Antarctic: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Dodds, K. & Nuttall, M. (2015). *The Scramble for the Poles. The Geopolitics of the Arctic and Antarctic*. Cambridge: Polity Press.
- Elden, S. (2013). *The Birth of Territory*. Chicago og London: The University of Chicago Press.
- Fjeld, R. (2001). Om leksikalsk ubestemthet. *Nordiske studier i leksikografi* 5, 386–406.

- Haward, M. (2013). The Antarctic Treaty System: Challenges, Coordination, and Congruity. I A-M. Brady (red.), *The emerging Polititics of Antarctica*. Abingdon og New York: Routledge.
- Hemmings, A. D. (2012). Secutity beyond claims. I A. D. Hemmings, D. R. Rothwell K. N. & Scott (red.), *Antarctic Security in the Twenty-First Century*. London og New York: Routledge.
- Joyner, C. C. (2013). US foreign policy interests in Antarctica. I A. Brady (red.), *The Emerging Politics of Antarctica* (s. 110–129). London og New York: Routledge.
- Kristoffersen, K., Simonsen, H. G. & Sveen, A. (2008). *Språk. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lefebvre, H. (1974/1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Massey, D. (1994). A global sense of place. I T. Barnes & D. Gregory *Reading Human Geography* (s. 315–323). London: Arnold.
- Painter, J. (2010). Rethinking territory. *Antipode*, 42(5), 1090–1118. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00795.x>
- Raffestin, C. & Butler, S. A. (2012). Space, territory, and territoriality. *Environment and Planning D: Society and Space*, 30(1), 121–141. <https://doi.org/10.1068/d21311>
- Roksvold, T. (1989). *Retorikk for journalister*. Oslo: J. W. Cappelens forlag.
- Said, E. W. (1993). *Culture and Imperialism*. New York: Vintage.
- Salih, S. (2004). Introduction. I S. Salih & J. Butler, *The Judith Butler Reader*. Malden: Blackwell Publishing.
- Smith, E. (2015). *Konstitusjonelt demokrati: Statsforfatningen i prinsipielt og komparativt lys*. 3. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Suonuuti, H. (2020). *Termlosen. Kort innføring i begrepsanalyse og terminologiarbeid*. Oslo: Språkrådet.
- Utenriksdepartementet (2015). *Norske interesser og politikk i Antarktis*. Meld. St. 32 (2014–2015). Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-32-20142015/id2415997>